

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ : ПРИЧИНИ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Розглянуто проблематику дефіциту Державного бюджету України, функціонування бюджетної системи України. Запропоновано інструментарій для вирішення проблеми дефіциту Державного бюджету та забезпечення подальшого економічного зростання. Запропоновано створення Державного стабілізаційного фонду.

Аннотация. Рассмотрена проблематика дефицита Государственного бюджета Украины, функционирования бюджетной системы Украины. Предложен инструментарий для решения проблемы дефицита Государственного бюджета и обеспечения дальнейшего экономического роста. Предложено создание Государственного стабилизационного фонда.

Annotation. The problems of the budget shortage of Ukraine and the functioning of the budget system of Ukraine are studied. A set of tools for solving the problem of the state budget shortage and providing the further economic growth is suggested. An establishment of the special State Stabilization Fund of Ukraine is suggested.

Ключові слова: бюджетна система, дефіцит Державного бюджету України, податки, витрати, збори, стабілізаційний фонд.

Дефіцит Державного бюджету України – це проблема, яка стоїть перед вітчизняною економікою. Функціонування багатьох сфер економіки України залежить від об'єму Держбюджету, а також його структури. Сучасна ситуація у бюджетній системі призвела до того, що дефіцит бюджету щорічно зростає, незважаючи на низку величезних іноземних кредитів. Дефіцит Держбюджету негативно впливає на розвиток всієї економіки України. Проблематика дефіциту Держбюджету була досліджена у роботах Лапко О. С., Когут І. А та інших вчених-економістів.

Метою цього дослідження є аналіз проблем бюджетної системи, розробка необхідних методів для скорочення дефіциту Держбюджету, а також забезпечення подальшого розвитку вітчизняної економіки.

Бюджетна система – це сукупність бюджету держави, а також місцевих бюджетів адміністративно-територіальних одиниць. Бюджетна система спрямована на концентрацію фінансових коштів держави, а також їх розподіл між державним та місцевими бюджетами. Державний бюджет України щорічно розглядається Верховною Радою України і затверджується як закон [1]. Протягом останніх 3-х років склалася така ситуація: доходи бюджету зростають разом із дефіцитом бюджету, який зростає швидше, ніж доходи. Кредити міжнародних організацій лише збільшують дефіцит за рахунок нарощування зовнішнього державного боргу, що не є позитивною тенденцією дохідної частини бюджету. Скоротився обсяг прямих іноземних інвестицій, необхідних економіці України: приріст прямих іноземних інвестицій у першому кварталі 2010 року, який становив 11,9 %, скоротився до 1,7 % в аналогічному періоді 2012 року [2]. Структура дохідної частини бюджету України, яка характеризується великою частиною податкових надходжень, у 2011 році остаточно зробила податкові надходження домінуючою статтею доходів Держбюджету. Можна констатувати, що основну частину державного бюджету останніх років складають виключно податкові надходження. Протягом попередніх років податкові надходження формували до 70 % Державного бюджету України, але в 2012 році частка практично досягла 90 % [3]. Структура дохідної частини бюджету України за 2010 – 2012 роки наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Структура дохідної частини бюджету України [3]

Назва \ Рік	2010	2011	2012
Податкові надходження	74,47 %	84,18 %	86,24 %
Неподаткові надходження	21,92 %	15,20 %	13,21 %
Дохід від участі в капіталі	0,31 %	0,22 %	0,25 %
Офіційні трансферти	3,09 %	0,35 %	0,25 %
Спеціальні фонди	0,21 %	0,05 %	0,05 %

Обсяг податкових надходжень досяг свого максимуму в бюджеті 2012 року, та склав 286 млрд грн [3]. Прийняття нового Податкового кодексу України призвело до зміни структури дохідної частини бюджету, яка ще більше стала формуватися завдяки податковим надходженням. Доходи від них у 2011 році зросли на 21,04 % порівняно з доходами 2010 року. За даними Світового банку Україна посідає перше місце за кількістю податків серед країн світу – 135 різних податків виплачують українські підприємці [2]. Податкова реформа 2011 року тільки зміцнила цю тенденцію, яка негативно впливає на малий і середній бізнес в Україні. Наприклад, додаткові збори в якості надбавки за використання електричної, теплової енергії та природного газу, незалежно від форми власності, впливає на всіх без винятку фізичних та юридичних осіб. Реформа також призвела до збільшення кількості інших зборів, наприклад, з'явився

У 2012 році з'явилися такі статті неоподаткованих надходжень, як "Збір на видачу спеціальних дозволів на використання надр та кошти від продажу таких дозволів" або "Збір на підготовку до державної реєстрації авторського права" [3]. Такі статті неоподаткованих надходжень характерні своєю нерациональністю, а також особливим негативним ефектом, тому що такі збори призводять до переходу у тінь тих сфер економіки, на які спрямовані ці збори. Незважаючи на скорочення неоподаткованих надходжень у структурі держбюджету, обсяги надходжень продовжують зростати, хоч і незначно, а саме в загальному обсязі бюджету – на 1,42 % в 2012 році [3]. Дохід від участів капіталі має бути саме тією статтею доходів бюджету, яка становить основний обсяг бюджетних коштів. Однак в Україні ця стаття доходів становить менше 1 %. Динаміка ВВП України протягом останніх 3 років характеризувалася своєю хвилюватістю (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка ВВП України [2]

Рік	Квартал			
	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
2010	4,5 %	5,4 %	3,3 %	3,7 %
2011	5,4 %	3,9 %	6,5 %	4,7 %
2012	2 %	3 %	-1,3 %	Немає даних

Вже у 3 кварталі 2012 року ВВП прийняв негативне значення. У ході аналізу динаміки промислового виробництва за останні два роки можна побачити послідовний спад промислового виробництва (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка промислового виробництва в Україні [2]

Галузь	Рік	
	2011	2012
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	5,8 %	4,0 %
Машинобудування	20,7 %	-5,3 %
Металургійне виробництво	11,4 %	-5,0 %
Виробництво неметалевої мінеральної продукції	13,5 %	-5,6 %
Хімічна та нафтохімічна промисловість	16,9 %	9,3 %
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	-9,1 %	-25,2 %
Целюлозно-паперове виробництво	-0,3 %	-1,5 %
Деревообробна промисловість	11,6 %	-3,5 %
Легка промисловість	10,7 %	-7,2 %
Харчова промисловість	-1,0 %	0,7 %
Переробна промисловість	9,9 %	-3,6 %
Добувна промисловість	7,0 %	2,6 %
Промисловість	8,8 %	-1,4 %

2012 рік характеризується спадом у промисловому виробництві, що впливає на дохідну частину бюджету. Основним джерелом доходу даної статті залишається продаж державних запасів товарів, а також нематеріальних активів. До спеціальних фондів віднесений лише тільки Фонд соціального захисту інвалідів [3].

Перерахування до державного бюджету з місцевих бюджетів скорочуються на фоні щорічних перерахувань від міжнародних валютно-фінансових організацій. У результаті централізації бюджетної системи визначились основні регіони-донори і регіони-реципієнти. Серед дотаційних регіонів виділяють Одесу, Херсон, Чернігів, Миколаїв, Луцьк та ін. Серед регіонів-донорів виділяють Донецьк, Львів, Запоріжжя, Бориспіль, Іллічівська та ін. [2]. Таким чином, на фоні того, що обсяги внутрішніх трансфертів до Держбюджету скорочуються, можна зробити висновок, що регіональні бюджети є дефіцитними. Таким чином, дотації в регіони стають важливою статтею витрат Держбюджету України. Крім того, посилюється централізація, оскільки регіональні бюджети стають залежними від бюджету країни [4].

Сальдо платіжного балансу у 2013 році досягло від'ємного показника в 4 млрд доларів США [2].

На фоні наростаючого дефіциту прийнятий Верховною Радою України бюджет на 2013 рік в обсязі 372,3 млрд грн планується використовувати, наприклад, у таких напрямках (табл. 4).

Таблиця 4

Деякі статті витрат Державного бюджету України на 2013 рік [5]

Витрати Держбюджету України в 2013 році	Сума, грн
Секретаріат КМУ	274 520 000
Апарат Верховної Ради України	875 971 000
Суди	4 912 569 000
Прокуратура	3 201 659 000
Міністерство оборони	15 779 920 000
Обласні адміністрації президента	2 893 095 000

Дотації місцевим бюджетам	107 453 664 000
Витрати на культуру	2 520 141 000
Охорона здоров'я	9 803 595 000
Обслуговування державного боргу	34 966 548 000

Для стабілізації бюджету НБУ займається реалізацією золотовалютних резервів країни, що призвело до їх скорочення у період з 2012 – 2013 років на 7,25 млрд дол. США [2].

Отже, методи, які необхідно вжити для погашення дефіциту бюджету і забезпечення подальшого зростання економіки України, наведені в табл. 5.

Таблиця 5

Інструментарій для економічного зростання

Проблемна сфера	Методи вирішення проблеми	Позитивні наслідки
1	2	3
Велика кількість податків [6]. Податки та збори формують більш ніж 90 % бюджету України, що призводить до подальшої "тінізації" економіки	Поступове скорочення кількості податків і зборів завдяки скороченню частки податків та зборів у Держбюджеті та збільшенню частки доходів від участі в капіталі	Виведення з тіні величезного сегменту економіки. Поступовий розвиток малого та середнього вітчизняного бізнесу
Низький рівень промислового виробництва, скорочення ВВП України. Це призводить до незначних відрахувань (0,25 %, що становлять 0,84 млрд грн) та скорочення частки від участі в капіталі у Держбюджеті	Вихід великих українських підприємств на первинний ринок цінних паперів із збереженням контрольного пакета акцій за державою чи зі збереженням за державою значного обсягу акцій. Це має привести до зростання промислового виробництва, а як наслідок – зростання ВВП. Так може бути збільшена частка та обсяги надходжень доходів від участі в капіталі до Держбюджету	Зростання промислового виробництва. Зростає об'єм надходжень з ВВП до Держбюджету України
Залежність регіональних бюджетів від дотацій із Держбюджету, що призводить до великих витрат бюджету України та зниження самостійності регіональних бюджетів	Реформування податкової системи та податкового законодавства, яке базується на принципі вертикальної справедливості. Поступове скорочення місцевих податків та використання дотацій для розвитку промислового виробництва	Зростання ролі місцевих бюджетів приведе того, що вони зможуть концентрувати величезні фінансові ресурси, частина яких буде перерахована до Держбюджету на основі принципу вертикальної справедливості, а залишок буде використовуватися для розвитку регіону

Закінчення табл. 5

1	2	3
Величезні витрати Держбюджету України направлені на фінансування бюрократичного апарату, а також на дотації місцевим бюджетам	Скоротити витрати на бюрократичний апарат та збільшити витрати в соціальній сфері	Поступове скорочення розмірів бюрократичного апарату. Зростання рівня життя, що приведе до розвитку в усіх сферах вітчизняної економіки

Важливою реформою має стати створення Державного стабілізаційного фонду України – спеціального фінансового фонду для усунення дефіциту бюджету. Прикладами подібного фонду можуть бути стабілізаційні фонди Кувейту, Оману, ОАЕ, Норвегії та Венесуели. Але в цих країнах стабілізаційні фонди залежать від доходів від видобутку та реалізації нафти. Для створення та наповнення Державного стабілізаційного фонду України можна застосувати такий механізм: необхідне введення додаткового збору, він може бути включений в якості невеликої надбавки до найбільш дохідних статей податкових і неподаткових надходжень, що дозволить зробити наповнюваність фонду ефективною. Або збір можна офіційно включити в перелік відрахувань до цільових фондів, що може бути менш ефективно в сучасній економічній ситуації. Слід звернути увагу на Європейський фонд фінансової стабільності, де кожна країна-учасниця має свою обов'язкову частку. Подібний механізм може бути застосований щодо регіонів України для наповнення Державного стабілізаційного фонду. Однак створення Фонду буде більш ефективним у разі проведення усіх запропонованих заходів. У наслідку Державний стабілізаційний фонд повинен взяти на себе функції НБУ щодо усунення дефіциту бюджету України.

Усі ці заходи дозволять змінити структуру, обсяги і напрями дохідної та видаткової частин бюджету України, скоротити дефіцит Держбюджету, а також дозволять забезпечити подальший розвиток вітчизняної економіки.

Наук. керівн. Возненко Н. І.

Література: 1. Фещенко Л. В. Финансы : учебн. пособ. для самост. изучения дисц. / [Л. В. Фещенко, П. В. Проноза, Л. А. Меренкова]. – Х. : ВД "ИНЖЕК", 2003. – 232 с. 2. Сайт "Z-Украина". – Режим доступа : <http://zet.in.ua>. 3. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 4. Іванов Ю. Б. Податкова система : підручник / [Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, О. М. Десятьюк]. – К. : Атіка, 2006. – 920 с. 5. Сайт "Хвиля". – Режим доступу : <http://hvylya.org>. 6. Система оподаткування в схемах і таблицях. Ч. 1 : Загальнодержавні та місцеві податки і збори в Україні : навч. посібн. / Ю. Б. Іванов. – Х. : ВД "ИНЖЕК", 2004. – 416 с.

